

Məşədi Məmməd Fərzəliyev (Lühbala Məmməd) olduqca məlahətli səmə və coşğun zənguləyə malik xanəndə olub. O, əslən şuşalı olsa da, orada az yaşayıb. Gəncədə, Tiflisdə, Vladıqafqazda, İstanbulda xanəndəlik edərək Zaqafqaziyada, Orta Asiyada, Türkiyədə görkəmli sənətkar kimi tanınıb.

Məşədi Məmməd nadir hallarda təsadüf edilən güclü nəfəsə, geniş diapazonlu gur səmə malik olub. Xanəndənin məlahətli səsinə Cabbar Qaryağdıoğlu yüksək qiymət verib, onu özünə "rəqib" hesab edib. Məclislərin birində Cabbar Qaryağdıoğlundan soruşublar: "Qafqazda sənə rəqib xanəndə varmı?". Cabbar Qaryağdıoğlu deyib: "Qafqazda mənə rəqib olan iki xanəndə var. Biri Zəbul Qasım, o biri isə Məşədi Məmməddir. Ancaq mənim xoşbəxtliyimdən birincinin zil səsi, digərinin isə dərin musiqi savadı yoxdur..."

Məşədi Məmməddə böyük xanəndələrə xas olan bir xüsusiyyət var idi. O, həm bəm (pəşxan), həm orta (miyanəxan) və həm də zil (zilxan) səmə malik olub. Onun oxuduğu "Bayatı-kürd", "Rast", "Şur", "Cahargah", "Zəbul-seğah", "Kürdü-Şahnaz", "Heyratı", "Mənsuriyyə", "Sımayi-Şəms", "Qarabağ şikəstəsi", "Arazbarı", "Kərəmi", "Əşfari" və sair muğamlar rəğbətə qarşılanıb.

Azərbaycan muğam sənəti tarixində Məşədi Məmməd "Şüştər" in mahir ustası kimi tanınır.

Seyid Şuşinski xatirələrində yazır: "Bir gün mənə Tiflisdən Gəncəyə toy məclisinə dəvət etdilər. Həmin məclisdə mənəndən başqa Musa Şuşinski və Məşədi Məmməd Fərzəliyevin də dəstələri var idi. Günorta yeməyindən sonra məclis qızıqdı. Əvvəlcə Musa "Seğah" oxudu. Sonra isə Məşədi Məmməd "Şüştər" başladı, nə başladı. Mən onun növbəti şirin guşələrinə, duzlu xallarına valeh olmuşdum, hətta özümü belə unutmuşdum. Baxmayaraq ki, axşam məclisində mən oxumalı idim, lakin "Şüştər" mənə elə hala salmışdı ki, Mə-

Ustad xanəndələrimiz

Məşədi Məmməd Fərzəliyev

Ruze İbişova

Xanəndə, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin Muğam sənəti kafedrasının müəllimi, Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvü

şədi Məmmədin insanı bihuş edən guşələrindən sonra oxumağı, xüsusilə məclisi yola verməyi ağılsızlıq saydım. Buna görə də ələcsiz qalıb kamançaçaları bilet almağa demiryol vağzalına göndərdim ki, axşam qayıdaq Tiflisə. Kamançaçalan mənə təəccüblə baxıb dilləndi: "Ağa, bəlkə xəstələnmisən, icazə ver həkim çağır". Mən isə əsə-biləşdim: "Ay bədbəxt, nə həkim, nə dərman? "Şüştər" mənə elə hala salıb ki, cəmi Qafqazın həkimlərini və davadərmanını buraya yığsanız, ələc olan deyil. Tez vağzala..."

Axşam heç kəsin xəbəri olmadan Tiflisə yola düşdük. Musa məyus halda mənə dedi: "Ağa, bəs toy yiyəsi səni sorsa, nə deyək?". Mən: "Heç nə, de-nən ki, Seyid getdi, onu mən əvəz edə-

cəyəm. Əgər narazı qalsa, de-nən ki, nə fərqi var. O da Şuşinskidir, mən də Şuşinskiyəm. Sən oxumağı istə..."

Məşədi Məmməd Fərzəliyev Azərbaycan və klassik Şərq muğamlarını özünəməxsus tərzdə ifa edib. O, oxuduğu muğam dəstgahlarının bir şöbəsindən digərinə keçərək təsniflərdən ustalıqla istifadə edib. Ərəb muğamı olan "Hicaz" ı məlahətli oxuyub. Hazırda bu muğam "Şur" dəstgahının bir şöbəsi kimi oxunur. Məşədi Məmməd bu muğamı ifa edərkən elə sürəkli zəngulələr, elə guşələr vurub ki, sanki şeyda bülbül qönçə güllün həsrətilə nalə çəkir.

Məşədi Məmməd Natəvanın qəzəllərinin məharətli ifaçısı olub. O, "Rast" muğamını oxuyarkən Natəvanın:

Varımdı sinəmdə dərdü qəmi-nihan, ölürem,

Fəda olum səmə, gəl eylə imtahan, ölürem.

- beyti ilə başlanan qəzəlinə, "Zəmin-xarə" oxuyarkən isə

Fələk, mən tək bu dünyada qəmi-mühnət çəken yoxdur,

Bu qədri səfheyi-rüksarə gözyaşı tökən yoxdur.

- beyti ilə başlanan qəzəlinə həmişə müraciət edib.

Məşədi Məmməd Fərzəliyev 1913-cü ildə Zəbulov adına Xalq Evi tərəfindən Tiflisə dəvət olunur. Bu Xalq Evinə Malibeyli Həmid, Çəkməçi Məhməd, Məşədi Cəmil Əmirov, Seyid Şuşinski, Məcid Behbudov kimi sənətkarlar teatr tamaşalarında və "Şərq konsertləri" ndə çıxış edirdilər. Tiflisdə verilən bir teatr tamaşasının programında yazılmışdı: "1913-cü ildə Ruhullanın rejissorluğu ilə müsəlman opera həvəskarları üçün məşhur xanəndə Məşədi Məmməd Fərzəliyevin iştirakı ilə Üzeyir Hacıbəyovun "Leyli və Məcnun" operasının son pərdəsi tamaşaya qoyulacaqdır.

Əsərdə Zeyd rolunu Məşədi Məmməd Fərzəliyev oynayacaqdır. Gecənin konsert şöbəsində Məşədi Məmməd "Bayatı-Şiraz", "Mahur" və "Hacar" muğamlarını oxuyacaqdır..."

1923-cü ildə Məşədi Cəmil Əmirov tərəfindən Gəncə şəhərinə dəvət edilən Məşədi Məmməd Fərzəliyev şəhər musiqi məktəbində muğamatdan dərs deyir. O, eyni zamanda tərzən Məşədi Cəmil və kamançaçı Böyükkişi Əliyevlə birlikdə Gəncə, Qazax, Tovuz rayonlarında xalq şönlərində çıxış edirdi.

Məşədi Məmməd Fərzəliyev Azərbaycan məhmlarının da mahir ifaçısı idi. O, "Qarabağda bir dənəsen", "Nəbi", "Vətən şərqisi", "Alma", "Səbu" və başqa məhmi və təsnifləri böyük məhəbbətlə ifa edib. "Axşam oldu" təsnifini "Şikəsteyi-fars" üzərində oxuduğu üçün xanəndə arabir incə guşələrle muğama da toxunurdu. Bu isə məhminin daha gözəl səslənməsinə səbəb olurdu. Seyid Şuşinskiyə görə, Məşədi Məmmədin "Axşam oldu" təsnifini dinləmək musiqini sevnələr üçün böyük səadət idi.

Məşədi Məmməd Fərzəliyev ömrünün 60 ilini Azərbaycan və klassik Şərq musiqisinin inkişafına həsr edib. Onun adı Azərbaycan milli mədəniyyəti tarixinə görkəmli xanəndə kimi daxil olub. Musa Şuşinski deyib: "Məşədi Məmməd Fərzəliyevin çox zill və gözəl səsi var idi. "Qatar bayatı", "Kürdü-Şahnaz", xüsusilə "Şüştər" muğamlarını misilsiz məharətlə oxuyardı. O, həm də yaxşı qaval vurardı. Məşədi Məmmədin zənguləsinə söz yox idi. O, elə sürəkli və coşğun zəngulələr vurardı ki, elə bil taxtapuşun üstünə dolu yağırdı..."

Məşədi Məmməd Fərzəliyev 1929-cu ildə Türkiyəyə gedib və orada, 1962-ci ildə 90 yaşında vəfat edib.